

dere că Radu vorbește de un »izvodă« de pe care a copiat (v. *Columna lui Traian*, 1882, p. 56), deci, mai curând, manuscris.

N. Drăganu.

X.

O rectificare.

Deoarece o greșală neîndreptată poate ușor să dea naștere la o serie de alte greșeli, în cele următoare îmi voi lua voie să fac o rectificare, deși cam întârziată.

În cartea, altf l bine controlată și bine scrisă, a d-lui Șt. Ciobanu: *Dosofteiu mitropolitul Moldovei și activitatea lui literară* (Contribuție la istoria literaturii românești și a legăturilor româno-ruse literare din secolul al XVII-lea), traducere din rușește de Ștefan Berechet, Iași, 1918, p. 14—15 ni se spun următoarele:

„Cele mai vechi texte românești păstrate până astăzi sunt niște mici fragmente găsite de acelaș învățat.¹⁾ Primul din aceste manuscrise (două file complete și mici fragmente din alte file) prezintă un fragment dintr'un *Apostol* din a doua jumătate a secolului al XV-lea, scris în limba slavonă amestecată cu românește.²⁾ Câteva file păstrate din manuscrisul cel de al doilea — fragment din *Evanghelia învățătoare* — tot de la aceeași dată, sunt scrise în slavonește paralel cu text românesc. Și acest text, după părerea profesorului N. Iorga este unul din cele mai vechi.³⁾ În sfârșit textul al treilea — câteva cuvinte în limba română — sânt lămuriri la textul *Mineiului slavon* din 1492.⁴⁾

Relativ la cele dintâi două texte n'avem nici acum, cum n'am avut nici altă dată,⁵⁾ nici o pricină deosebită de a nu

1) N. Iorga, *Câteva documente de cea mai veche limbă românească*. Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXVIII, pp. 99—115.

2) *Ibidem*, pp. 100...105.

3) *Ibidem*. Anexa. (Câteva documente . . .).

4) *Ibidem*, pp. 112—113.

5) *Două manuscripte vechi: Codicele Todorescu și Codicele Marflan*: Ed. Acad. Rom București 1914, p. 17—19, 72 și 83

admite datarea fixată de D-l Iorga, că adevărat ele sânt „simțitor mai vechi decât *Apostolul de la Voroneț* și *Psaltirea de la Scheia*“ și „trebuie de sigur să le punem în fruntea celor mai vechi urme de limbă românească“.1) Cel mult din punctul de vedere al limbii am putea să constatăm doar că nu ne dau nimic mai vechi decât cele două texte citate. Dar și din acest punct de vedere, scurtimea părților păstrate nu ne dă puțința să ne facem o judecată hotărâtă. Constatăm însă că din amândouă lipsește rotacismul, ceea ce D-l Iorga explică în modul următor: „Lipsește rotacismul“, zice el, — „care se poate, dată fiind vădita vechime a manuscriptului nostru, să nu fi fost un fenomen de limbă așa de general cum s'a crezut la început“ 2)

Nu mai putem fi de acord cu D-l Iorga, cum eram³⁾, după ce am văzut cum datează cel de-al treilea manuscris. Altfel însăși datarea nu e a D-lui Iorga, căci iată ce ne spune el, *l. c.*, p. 112—113:

„Un particular din Ardeal⁴⁾ posedă un mineiu slavon, pe care-l datează 1492. El *cuprinde explicații românești*. Până ce voi putea vorbi mai pe larg dedânsul, dau, aici, după fotografia unei foi,⁵⁾ cuvintele românește ce sunt pe dânsa“.

„a treia dzi după nașterea pruncului dac[ă] va vini popa, va sta înnaainte ușii casei și va dzice.“

De fapt lângă un *Mineiu* slavon scris, cum se poate vedea de pe v^o foii ultime a caietului care poartă numărul 11, la 1492, s'a legat un fragment de 17 foi din un *Molitvenic* slavon cu note tipiconale românești scris mult mai târziu de altă mână.

Hârtia *Molitvenicului* e mai subțire și are ca filigrană un scut susținut de ambele părți de câte un patruped inaripat și cu cioc de scripțor (pajură), — nu e leu, căci are coadă,

1) N. Iorga, *ibidem* pp. 100 și 101

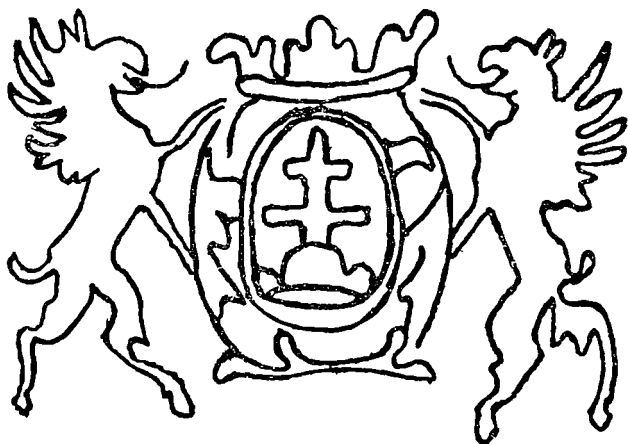
2) *Ibidem*, p. 100 ... D-l S. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Ur-rumänischen*, p. 40 zice „Ich glaube, dass wir nicht fehlgreifen, wenn wir als rotazierend die Gegend bezeichnen, die sich nördlich von Mureș erstreckt und auch den grössten Teil der Bukovina mit der nördlichen Moldau umfasst.“

3) *l. c.* p. 83.

4) N'a ținut să fie numit în lucrarea D-lui N. Iorga, nu-l vom numi prin urmare nici aici.

5) *V. p. c.*, p. 112.

scurtă, urechi relativ lungi și ascuțite și picioare de capră, în mijlocul căruia pe o ridicătură mai înaltă, alături de care sânt

(Fig. 1.)

două mai mici, se înalță o cruce dublă. De-asupra scutului se găsește și o mică coroană. (v. fig. 1). Pe unele foi se găsesc literale BM, împreună în partea de-asupra, iar din mijlocul acestora se ridică în sus o figură în forma de 4 cu vârful împreunat, a căruia linie de întretăiere de la mijloc se prelungește în dreapta, terminându-se în o cruce ramificată în alte trei cruciulițe mai mici. (Am mai putea-o descrie și ca un treiunghi drept-unghiular, ai cărui cateți se prelungesc în afară: unul în

(Fig. 2.)

jos până la mijlocul literelor, al doilea în dreapta în formă de cruce ramificată în alte trei cruciulițe mai mici — v. fig. 2). De-desubtul literelor se găsește un corn de vânătoare cu un ciucure la mijloc (v. fig. 3).

Hârtia aceasta e chiar de același fel cu hârtia pe care o găsim și în cele 10 foi intercalate între f. 238 și 239 a Evangheliarului lui Coresi, exemplarul D-lui I Marțan (Năsăud), pe care s'au copiat câteva evanghelii și apostoli, cum a arătat D-l S Pușcariu¹⁾, de pe *Noul Testament* tipărit în Bălgrad la 1648. Ea trebuie să se fi fabricat și întrebuințat în ultimii ani ai domniei lui Mihail Apaffi I, căci o găsim întocmai, chiar cu aceleași litere în vol. II al colecției de filigrane a baronului Ios. Kemény, *Signa interna chartarum seculo XIV., XV., XVI., XVII. et XVIII. in Transylvania olim obviarum*, care se află în Biblioteca Universității din Cluj, și anume în o scrisoare către principele Apaffi trimisă din Sibiu („Cibino“) la 18 Aprilie 1689 prin Samuel Keresztesi. Partea a doua (figura în formă de 4 cu cruce, cornul și literele) o mai găsim într'o scrisoare trimisă prin Paul Inczédi la 1688. Motivele mărcii, în special pentru partea a doua, le găsim și înainte, ca și după acești doi ani, dar literele, care după toată probabilitatea sânt inițialele numelui fabricantului, sânt altele. Altfel hârtia, judecând din cele trei coline pe care se ridică crucea dublă, pare se fie de proveniență ungurească.

Marca hârtiei din *Mineul* slavon e cu totul alta. Descrierea ei nu mai importă, cunoscută fiind data scrierii lui.

Fragmentul, după cum se arată în indicația deasupra paginilor, ne-a păstrat părți din „provodul preuțesc“, o „m[o]l[i]t-viciune“ și „provodul pruncesc“.

„Explicațiile românești“ sânt foarte puține. Afară de partea „moltiviciunei“, reprodusă de D-l Iorga de pe f. 11 v°, mai găsim pe f. 13 v° și 14 r°:

„și să cădescă și să între în ca || să. dzicându“; pe f. 14 r°, la mijloc:

„Cin[stitul?] provod pruncilor“;

pe f. 14 v°:

„scris în provodul cel mare“;²⁾ pe f. 17 v°;

„După več[e]rnie va luà popa, cădelniță și va dzič[e]“.

1) *Dacoromania* I p 346.

2) Numerotarea privește numai foile *Moltivenicului*, fără a socoti *Mineul* care se află înainte.

În baza celor expuse mai sus, pasajele citate la început din lucrarea D-lui Ciobanu vor trebui îndreptate în înțelesul acestei rectificări, iar *Molitvenicul*' nostru va trebui considerat nu ca una dintre cele dintâi urme ale scrisului românesc, ci ca o dovadă cât de târziu se mai întrebuițea limba slavonă în biserica românească ortodoxă din Ardeal, chiar când preoții români aveau nevoie ca indicațiile tipiconale să li se dea în limba lor.

N. Drăganu.

XI.

Cazania protopopului Popa Pătru din Tinăud (Bihor). Manuscris.

Manuscrisul¹⁾ acesta l-am găsit în satul Ortiteag, în biserica căruia am dat și peste un exemplar din psaltirea românească a lui Coresi din 1570. Este un volum mare, în folio, de 30 cm./20 cm., legat în scoarțe de lemn, învelite cu piele. Scoarța din urmă lipsește. Este numerotat de însuși scriitorul manuscrisului. Începe cu fila 3 și merge cu numerotarea până la fila 600. Numărul 300 îl însemnează pe câteva file cu „T“, iar pe toate celelalte, cu semnul „m“. După fila 600 urmează încă patru file nenumeroate dintre cari a patra deteriorată; celelalte cari au mai fost la urmă, nu se păstrează, fiind rupte. Manuscrisul e scris de aceeași mână, cu litere mari, clare, cu inițiale și titluri cu cerneală roșie.

Pe dosul scoarții dela început cetim însemnarea aceasta: *Dă cându au începutu Mihaiu Avășu (?) au [fos]to anî din zidire lumii 7229 ăra dăla Hs. 1721.*

Pe filele 463 verso, și 464, jos, -găsim:

Ačasta sf[ă]ntă carte o petrecut-o dieacu Blagă Pătru dela Tistag²⁾ tătă, din doscă până în doscă, pe[n]tru ră[n]du în-

1) Mi-a fost dăruit împreună cu exemplarul din Psaltirea lui Coresi, de către preotul Iosif Moldovan, cărui fi mulțumim din toată inima și aici. Exemplarul acesta din psaltirea Coresi, deși deteriorat, este aproape complet. Vom vorbi cu altă ocazie despre el.

2) Chistag, județul Bihor, aproape de Tinăud.